

ДО 75-ЛІТТЯ АКТА ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ 30 ЧЕРВНЯ 1941 р.

Дмитро Злепко

*Доктор, професор Українського
вільного університету*

У статті на підставі документів Міністерства закордонних справ Третього Райху досліджено діяльність Ярослава Стецька з підготовки й організації проголошення Акта відновлення Української держави, його стосунки з німецькими установами та обставини арешту нацистськими органами безпеки.

Ключові слова: Третій Райх, Міністерство закордонних справ, СД, документи, Ярослав Стецько, Степан Бандера, Роман Ільницький.

Dmytro Zlepko

Yaroslav Stetsko: From Cracow to Lviv (June – July 1941) According to Documents of the Reich Foreign Ministry

On the basis of documents of the Ministry of Foreign Affairs of the Third Reich the article researches the activities of Yaroslav Stetsko on preparing and organizing the Ukrainian State Reestablishment Act, his relationship with German institutions and circumstances of his confinement by the Nazi security bodies.

Key words: Third Reich, Ministry of Foreign Affairs, SD, documents, Yaroslav Stetsko, Stepan Bandera, Roman Ilnytskyi.

ЯРОСЛАВ СТЕЦЬКО: З КРАКОВА У ЛЬВІВ (ЧЕРВЕНЬ – ЛИПЕНЬ 1941 р.) ЗА ДОКУМЕНТАМИ МІНІСТЕРСТВА ЗОВНІШНІХ СПРАВ РАЙХУ

22 червня 1941 р. почалась друга світова війна: Німецький вермахт напав на Радянський Союз. На німецько-радянському кордоні України стримано поїзд цистерн з нафтою, заарештувано водіїв поїзда. Тим розірвано торговельний договір, останній, заключений у вересні 1939 р. — тоді Союз зобов'язався доставляти Німеччині нафту з Борислава. Мав на виміну одержувати сталеві труби. До розриву політичних договорів доходив торговельний.

Наступний день, 23 червня, по всіх кабінетах НКВД Західної України уповноважені комісари розпечатували в один час конверти нр. 001064, підписані Берією. Таємний наказ відносився до депортації в'язнів і всіх підозрілих, які вважалися ворогами радянської влади: наказано 4-ту депортацію. Кого не вдалося депортувати, той мав бути розстріляний. До 28 червня по в'язницях Галичини помордовано тисячі невинних українців. Нічого дивного в тому, що галичани вітали вермахт, німців як визволителів. У німецькому вермахті служили українці як вояки і перекладачі. Поруч вермахту, як похідні групи верталися в більшості українські націоналісти з Генеральної Губернії до Львова. Між ними Ярослав Стецько, який 24 червня знаходився в похідній групі Я. Старуха в Краковці.

До Стецька звернулися того дня німецькі чинники з війська і абверу. Вони запитували, де і коли розпочнеться «українське повстання». Видно, що Стецько мав особисте завдання: контактуватися в імені ОУН з вермахтом. Про саме повстання Стецько не мав інформації. До С. Бандери він вислав кур'єра із запитом про повстання. Це був встановлений зв'язок людьми. Додатково Стецько радив Бандері підказати німцям виготовити летючку з гаслом «Свобода народам і людині». Відповідь на запит Стецька від Бандери, коли була, не знайшлася в документах.

Можливо це зумовлено і тим, що для Стецька змінилась ситуація: вермахт почав контроль всіх осіб у фронтовій зоні. Стецько покинув Краковець, скрився у селі Млинів. Оскільки він не належав до війська, не мав аусвайсу/виказки. Без того йому грозив арешт.

Другим кур'єром Стецько просив у Бандери доставити йому аусвайс. До аусвайсу просив Стецько передати йому друкарську машинку і паперу до писання. Відповідь на це прохання Стецька також не знайдено.

26 червня відбулися дві зустрічі: організаційна і контактна військова німецько-українська. Неясно, чи Стецько брав участь у обох нарадах. Небезпечно було йому показуватися у німецькій команді без аусвайсу. Вже туди дійти через контролі було ризико.

Певно, існувала відозва по військовій лінії, яка була відома В. Кукові. Вона була договорена між Бандерою і вермахтом. Не диво, що Стецько її не знав. Він відповідав за політичний сектор. Вислід розмови між вермахтом і Куком лишився безрезультатним.

На організаційній зустрічі рішено полишити далі певну групу націоналістів у вермахті як вояків. Побільшити відділи похідних груп добровольцями. Скільки Стецько включився в цю дискусію — нерозбірно. Відомо, що він попірав ідею створення українського війська. На це треба було вишколених людей. У вермахті була можливість повчитися військової справи.

26 червня рішив вермахт, що йому не потрібна жодна допомога від нікого. Німці воюють самі. Покладаються виключно на свої сили. Про це вони нікого не повідомляли. Вермахт не був уповноважений з ким-небудь заключити договір. Це, видно, зрозумів Стецько 26 червня.

Особисто Стецько спішив на Львів. Видно, завдання Стецька обмежувалось виключно політичною діяльністю. В самому поході на Львів він був підпорядкований провідникові похідної групи Старуху. Без аусвайсу відпадала можливість користатися машинами вермахту. Стецько, з кількома особами, скористався транспортом особи, яка гнала власне авто бічними дорогами на Україну через Львів. Добачувати в цім «подорож на совєцькій машині», підозрівати «совєцький слід» безпідставно.

З 26 на 27 червня Стецько з кількома особами добрався до Львова. Місто він покинув 1937 року. Зараз він вертався як політик, ідеолог, із завданням Бандери відновити українську державність. З першої хвилини він виступає як політичний діяч ОУН, по стороні Бандери.

Дні 28—29 червня, коли всі радянські відомства повтікали зі Львова, полишили свій кривавий слід. Не було «днів Петлюри»,

організованої різанини, погрому євреїв. Термін «дні Петлюри» виник у західній історичній літературі. Вважається нині наклепом на українців.

Рівно ж безпідставний наклеп звірств «Нахтігалю», який в 3.15 ночі 29 червня стояв на передмісті Львова. Включений у військову формацію Бранденбург (Brandenburg z.b.V. 800), він підлягав військовій дисципліні, проступок проти якої ставив кожного під військовий трибунал. Гуляти по місті, грабити і вбивати когось означало розстріл. Відповідальний за український батальйон у Бранденбурзі др. Альбрехт Герцнер з німецької сторони перед німецьким судом по війні свідчив, що жоден вояк «Нахтігалю» не провинився. Добровольці не підпадали німецькій військовій карності.

Оскільки факт відновлення державності загально відомий, сконцентруємось тут на двох деклараціях Стецька про відновлення української державності у 1941 році, що є в німецькому архіві зовнішніх справ Райху, насвітлюють хід думання Стецька, розвиток подій між 3 та 15 липня 1941 року.

Декларація українського уряду (der ukrainischen Staatsregierung) з 3 липня починається вступною подякою німецькій армії: Її скоро перемога уможливила українському народові проголошення і відбудову незалежної української держави. Виходячи з тисячолітньої традиції і Української Народної Республіки (ukrainische Volksrepublik) 1917-го, 1918—1920 років, визнаної Німеччиною, Австрією і центральними державами, в заключенім договорі у Бересті стала Україна союзницею цих держав.

Помимо формального існування у Радянському Союзі, Україна не маючи українського змісту, не відповідала волі українського народу, не була суверенною. Зараз, у тяглоті тисячолітньої історії буде український нарід на згарищах московської в'язниці народів свою незалежну державу.

Виявом народного стремління є Організація українських націоналістів проводу Степана Бандери. ОУН Бандери провадила революційну боротьбу проти польської і московсько-більшовицької окупації, мала великі жертви у цій боротьбі.

Вторгнення німецьких військ дало кінець ворожій окупації. Українська суверенна держава долучається до європейського порядку, який творить фюрер і німецьке військо. Перемога вермахту уможливила створення української держави. З почуттям при-

ятельства (Freundschaft), яке мають українці до німців, бажає український уряд включитися у побудову «нового порядку в Європі». «Ми з самого початку кровились в боротьбі проти московського панування страху, і радіємо, що інші народи включаються в цю боротьбу».

Такий зміст декларації Ярослава Стецька до німецького уряду з 3 липня. Не має жодного натяку про якесь «підлабузництво», «колаборацію». Слушне ствердження, що вермахт улегшив українську справу. Сприяв своїм вторганням створенню українського уряду. Покликується Стецько на боротьбу ОУН Бандери. Український уряд готовий включитися у «побудову нової Європи». Всі точки, в яких українці-націоналісти можуть співпрацювати з німцями, не для німців, не для фюрера.

Цілковито інші наголоси поставлені у другій декларації до німецького уряду з 15 липня. Забігаючи наперед, можна сміло твердити: «Це самооборонна декларація Стецька, вияснення, чому він так, а не інакше поступив». Лиш у кількох зворотах вертається Стецько до першої декларації 30 червня. Перший зворот — покликання на історичну тяглість уряду України 1917—1920-х років. Наведений час і місце прокламації: 20.30 година вечора у львівській «Просвіті». Чи Стецько тоді проголосив відновлення Української держави при свічках, бо не було світла, чи було на залі Просвіти лише коло 50—60 осіб — не суттєве. Чи Стецько заняв слово як останній дискусант — не рішення.

Оспорювати, що присутні не були вибраними делегатами, а лише представниками міста Львова, оправдується старим порядком, ще з австрійських часів. У надзвичайних ситуаціях сходилися провідні особистості міста, церковні й політичні, рішали актуальну проблему. На великі збори, засідання, уповноваження не було ні місця, ні часу. Кривавий відступ, втеча всіх радянських відомств 27—28 зі Львова вимагала скорого рішення. На це реагували національні збори 30-го червня в Просвіті. Історичним фактом є на цьому засіданні проголошення відновлення Української держави. До самої проблеми відновлення повернемо нижче.

Своє постопування Стецько оправдує «совістю і честю кожного українця». Це постава переконаного патріота своєї країни. Більше зобов'язання націоналіста. Як чесна людина Стецько признається і перебирає повну відповідальність створення уряду. Готовий він

нести всю відповідальність особисто. Заявляє, що ніколи з посту голови уряду не відступив. Покликання і пізніше звільнення членів уряду оправдує принципом вождівства. У цьому він у цей час не один і не перший.

За його наказом перебрано львівську радіостанцію. Сам наказ перебрати радіостанцію був даний ще перед вибухом війни. План розроблявся і був апробований проводом ОУН. Наприкінці він наводить свої думки, своє поступування щодо німців. Запевняє, що з жодною німецькою установою ніколи не переговорював у справі української державності.

За звітом гауптмана Ганса Коха, він докоряв Стецькові зараз після проголошення, ще вчором, що той не виконав наказу СД, не поїхав у Холм, як йому наказано німецькою розвідкою. Тому він не подав Стецькові руки, полишив сцену зборів, висловився ще в Просвіті проти української державності. 1 і 2 липня Ганс Кох перешкодив Стецькові доступ до генерала Реймса у ратуші міста, якому Стецько хотів представити свій уряд. Німці у Львові, і особисто Кох у перших днях липня явно протиставились українському уряду. Одверто заявив Кох, що без проблем може контактуватися з «паном Стецьком», у «жодному випадку з головою уряду Стецьком».

Німці стояли на позиціях: тільки фюрер рішить українське питання. Українці мають працювати і дотримуватись порядку. Ця ситуація призвела до арешту майже 80% цілого провідного активу ОУН у Львові протягом кількох днів. Голову уряду Стецька взято під варту з 9 на 10 липня у Львові. Вже 12-го він у Берліні. Спочатку він перебуває під домашнім арештом на Дальманнштрассе з правом рухатися по Берліну. Контактуються він зі Степаном Бандерою, якого після арешту 5 липня з Кракова перевезено до Берліна.

Позволено як голові уряду Стецькові до дизпозиції мати секретаря. Зі Стецьком тоді на Далманстарсее працює Роман Ільницький. Він певно і пише під диктат Erklärung/Заяву голови уряду Я. Стецька до німців. Сама Заява з 15 липня не адресована. Наприкінці документу німецькою мовою додано від руки: «Віддано в Рейхссіхергайтсгауптamt Оберштурумбаннфюрер Веіманн»

Свою заяву 15 липня починає прем'єр Стецько ствердженням, що він даліше вважає Райх приятелем (einen Freund) України. Він

перекоаний що німці-націонал-соціалісти розуміють українську справу, український нарід і його, Стецька, поступування. Це він роз'яснює на підставі вимог, які повстали перед Україною і ОУН «з визволенням із московської окупації».

Гідність і честь українського націоналіста вимагають, щоб він не нехтував волі народу до боротьби, пошанував гін до незалежності. В цьому рішенні немає компромісів: український нарід вільний, і ніколи і нікого не буде питати, що йому вільно, що не вільно. Але український нарід зобов'язаний сам виявити своє бажання. Це він зробив після звільнення з-під совецької окупації. І це не протирічить німецьким планам, які збігаються з українськими у боротьбі проти Союзу. Українські націоналісти зі свого боку респектують волю народу. Не можуть йому противитись.

Дальше Стецько торкається питання державно-правного характеру. Як вище згаданого Берестейського миру. Україну і Німеччину він бачить як союзників з 1918 р. У мирному договорі 8 лютого 1918 р. у Бересті Німеччина визнала Україну. Львівський акт з 30 червня 1941 р. проголошення відновлення української державности базується, за Стецьком, на цій традиції. Його уряд — спадкоємець українських урядів 1917—1920-х рр. Німеччина, як і Україна, цього взаємного визнання добровільно ніколи собі не вповіли. Говорити про Версальський і пізніше про Ризський договір тут не на місці: це насильні договори, які Німеччині й Україні накинєні ззовні. Вони у цьому випадку не правосильні. Це дальший аргумент Стецька до партнерства України з Німеччиною.

Наприкінці торкається прем'єр Стецько питання координації спільних дій ОУН з німецькими відомствами. Тут не має місце колаборація: два партнери сходяться проти спільного ворога. Що ОУН і німецькі відомства не знайшли спільного знаменника — бачить Стецько вину на німецькій стороні. Всі пропозиції ОУН відкидали німецькі відомства, ніби не на часі, позаяк рішення не відносилось до компетенцій німецького партнера. Певно, Стецько знав рішення німецького уряду «що тільки фюрер рішає українську справу». Але фюрерові не предложено жодної української справи. Всі українські звернення, заяви 1941 р. пропадали на бюрках низьких апаратчиків, діставали тавро ЦДА (zu den Akten) до архіву.

Сама сила українського націоналізму діяла без паперових декларацій. Що вона лишалася в німців безплідною, не зневірило

Стецька. Свою відповідальність не бачив він перед німцями: сам він свідчить, що він звітний лише «українському суспільству і провідникові Бандері». За те його запроторено до кацету. Вірність і переконання Стецька власним ідеям пізнали німці скоро.

Вже в липні 1943 р. німецький абвер шукав Стецька для переговорів в українських справах. Відомство не знало точно місця побуту Стецька. Здогадувалася розвідка, що «студент Стецько Ярослав, правдоподібно, в Ораніенбурзі». Лишається нез'ясований пошук абверу в 1943 р. за Стецьком.

Німецька служба безпеки, станиця Вірцбург, знала 6 жовтня 1944 р., що 27 вересня 1944 р. випущено «колишнього шефа штабу (Stabschef) Степана Бандери Стецька з кацету Заксенгаузен). «Прем'єра Стецька» видно СД не знав. СД бажало його включити в переговори в «справі Власова».

Відомо, що Стецько після звільнення з кацету рухався через Ваймар, Братиславу до Мюнхена, де попав у американське бомбардування, був тяжко ранений. Пережив і розпочав нове життя в Мюнхені. Але це вже інша історія.